

რუანდის გენოსიდის გამომწვევი საბაზო ფაქტორები

ბაქარ მაცაბერიძე

დოქტორანტი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შესავალი

1994 წლის 6 აპრილს, კიგალისთან¹ დაუდგენელი პირების მიერ განხორციელებულმა ტერორისტულმა აქტმა,² რუანდაში ათწლეულების განმავლობაში არსებული სამოქალაქო დაპირისპირების ახალი ტალღის ინსპირირება გამოიწვია. მომდევნო 100 დღის განმავლობაში, ადამიანის უფლებების მასობრივი დარღვევებით გამოწვეული უმწვავესი ჰუმანიტარული კრიზისისა და „მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ ყველაზე არაორაზროვანი გენოციდის შემთხვევის“³ შედეგად, სხვადასხვა მონაცემებით 500 000-დან 800 000-მდე ადამიანი იქნა მოკლული,⁴ ხოლო მილიონობით ადამიანს იძულების წესით საკუთარი სახლ-კარის მიტოვება მოუხდა.

საერთაშორისო თანამეგობრობა და გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია უძღური აღმოჩნდა გენოციდის ნაადრევი პრევენციის მოსახდენად, რომლის ნიშნები 1994 წლამდე დიდი ხნით ადრე არსებობდა.⁵ რუანდაში მიმდინარე მოვლენების პასუხად, 1994 წლის 8 ნოემბერს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის უშიშროების საბჭოს №955-ე რეზოლუციის თანახმად, 1994 წლის 1 იანვრიდან 1994 წლის 31 დეკემბრის ჩათვლით, რუანდის ტერიტორიაზე და რუანდის მოქალაქეების მიერ მეზობელ სახელმწიფოებში, გენოციდის, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლით გათვალისწინებული სერიოზული დარღვევებისა და კაცობრიობის წინააღმდეგ ჩადენილ დანაშაულებში პასუხისმგებელი პირების სამართალში მიცემის, საერთაშორისო მშვიდობისა და უსაფრთხოების, ქვეყანაში ეროვნული შერიგების, მშვიდობის აღდგენისა და ხელშეწყობის მიზნით, რუანდის თაობაზე საერთაშორისო სისხლის სამართლის ტრიბუნალი იქნა დაფუძნებული,⁶ რაც ექსტრაორდინალურ ქმედებას⁷ და მუდმივმოქმედი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს⁸ დაფუძნების გზაზე ერთერთ ყველაზე გარდამტეხ ეტაპს წარმოადგენდა.

იუგოსლავიისა⁹ და რუანდის საერთაშორისო დროებითი ტრიბუნალები მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პირველად შექმნილ საერთაშორისო დროებით ტრიბუნალებს წარმოადგენდ-

¹ კიგალი – რუანდის დედაქალაქი.

² 1994 წლის 6 აპრილს, დღემდე დაუდგენელი პირების მიერ განხორციელებული სარაკეტო თავდასხმის შედეგად ჩამოგდებულ იქნა ტანზანიიდან ბურუნდის მიმართულებით მფრინავი თვითმფრინავი, რომლის ბორტზე მყოფი თორმეტივე მგზავრი, მათ შორის, რუანდის პრეზიდენტი იუვენალ ჰაბიარიმანა და ბურუნდის ახლადარჩეული პრეზიდენტი, სიბრიენ ნტარიამინა იქნა მოკლული.

³ Gourevitch P., (1999). “We Wish to Inform You That Tomorrow We Will Be Killed with Our Families”. (New York: Farrar, Straus and Giroux) p.170

⁴ Desforges, A. (1999). “Leave None to Tell the Story”, Genocide in Rwanda, Human Rights Watch, pp.17-18

⁵ იხ: Report of the International Commission of Investigation on Human Rights Violations in Rwanda Since October 1, 1990, (January 7-21, 1993), page 51, და Ndiaye B.W., Special Rapporteur to Rwanda from 8 to 17 April 1993, Question of the Violations of Human Rights and Fundamental Freedoms in Any Part of the World, With Particular Reference to Colonial and Other Dependent Countries and Territories, United Nations, Economic and Social Council, Commission on Human Rights, U.N. Doc.E/CN.4/1994/7Add.1.(1993), para. 78-81

⁶ United Nations, Security Council Resolution 955 (1994). Statute of the International Tribunal for Rwanda, article 1 Competence of the International Tribunal for Rwanda, U.N. Doc. S/RES/955 (1994), page 3

⁷ Blewitt, G.T., (1995). Ad Hoc Tribunals Half a Century after Nuremberg, 149 MIL. REV. pp. 103-104

⁸ Rome Statute of the International Criminal Court, United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court, Rome, Italy 1998, A/CONF.183.9* (1998). p. 5

⁹ იხ: United Nations, Security Council Resolution 808 (1993), U.N. Doc. S/RES/808, (1993)

ნენ და მიუხედავად იმისა, რომ ისინი შორს იყვნენ სრულყოფილებისაგან, მათ საერთაშორისო სისხლის სამართლის სიცოცხლისუნარიანობისა და საერთაშორისო მართლმსაჯულების შესაძლებლობის დემონსტრირება მოახდინეს. ტრიბუნალების დაარსებამ, მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლოს შექმნის იდეისადმი ინტერესის განახლება გამოიწვია, რომლის საბოლოო გამოსატყულება რომის 1998 წლის დიპლომატიური კონფერენცია იყო.¹⁰

საერთაშორისო სისხლის სამართლის დარგისათვის უმნიშვნელოვანესი კონტრიბუციისა და ზემოთ ხსენებული ისტორიული მნიშვნელობის გათვალისწინებით, იუგოსლავიისა და რუანდის საერთაშორისო დროებითი ტრიბუნალების საქმიანობასთან დაკავშირებული საკითხების კვლევა-ასთან ერთად, მკვლევართათვის ამოუწურავი ინტერესისა და შესწავლის საგანს, უშუალოდ ტრიბუნალების შექმნის გამომწვევი მიზეზების, 1990-იან წლებში ზემოთხსენებულ ქვეყნებში მიმდინარე შეიარაღებული კონფლიქტების კვლევა და ანალიზი წარმოადგენს, რომელთა შორის გამორჩეული ადგილი რუანდაში განხორციელებულ გენოციდს უჭირავს.

რუანდის გენოციდი, ისევე როგორც ყველა სხვა გენოციდი, კომპლექსურ ფენომენს წარმოადგენს, რომელიც გრძელვადიანი, არაერთი დამოუკიდებელი, თანაბარი მნიშვნელობის მქონე ფაქტორის კომბინაციის შედეგია, რაც გენოციდის ანალიზის მცდელობისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული. მიუხედავად იმისა, რომ კონკრეტულად არც-ერთი დამოუკიდებელი ცალკე აღებული ფაქტორი, იქნება ეს სიღარიბე, კოლონიური მმართველობის ისტორიული მემკვიდრეობა თუ ისტორიის არასწორი აღქმა, გენოციდის უშუალო გამომწვევი მიზეზი არ გამხდარა, ყველა ამ გარემოებამ საბოლოოდ ჩამოაყალიბა კონტექსტი, რომლის შედეგად რუანდელებმა კრიზის პერიოდში გენოციდის განხორციელების გადაწყვეტილება მიიღეს.¹¹

რუანდის გენოციდის გამომწვევ მიზეზთა შორის უმნიშვნელოვანესი ადგილი ე.წ. საგარეო ფაქტორებს უჭირავს, რომელთა შესწავლა და ანალიზი წინამდებარე სტატიის მიზანს წარმოადგენს.

რუანდა

ტუტსი, ჰუტუ, ტვა

რუანდა აფრიკის კონტინენტზე, ე.წ. „დიდი ტბების რეგიონში“¹² კონგოს, უგანდას, ტანზანიასა და ბურუნდის შორის მდებარე სახელმწიფოს წარმოადგენს, რომელიც მეცხრამეტე საუკუნის მიწურულს გერმანელი კოლონიალისტების ხელში აღმოჩნდა და გერმანიის აღმოსავლეთ აფრიკის ნაწილი გახდა.¹³ გერმანიის იმპერიის მმართველობა რეგიონში დიდხანს არ გაგრძელბულა. პირველ მსოფლიო ომში განცდილი მარცხის შემდგომ რუანდა და ბურუნდი ბელგიურ ადმინისტრაციას დაექვემდებარა.¹⁴

ევროპული კოლონიური მმართველობის დამყარებამდე რუანდის ტერიტორიაზე მცხოვრები ხალხი ტუტსები, ჰუტუ და ტვა, მრავალი საუკუნის განმავლობაში ერთი მეფის (მვამის) ქვეშ გაერთიანებულ სამეფოში მცხოვრებ, საერთო ტრადიციების, ენის, კულტურისა და ისტორიის მქონე ხალხს წარმოადგენდნენ. რუანდის სახელმწიფოს განვითარებასთან ერთად გარკვეული მმართველი ელიტა ჩამოყალიბდა, რომელთაც ტუტსები ეწოდათ, ხოლო ხალხის დანარჩენი ნაწილი კი ჰუტუს სახელით გახდა ცნობილი. ბელგიელმა კოლონიზატორებმა ქვეყანაში საუკუნეების მანძილზე არსებული სოციალურ-ეკონომიკური დაყოფის არასწორი ინტერპრეტაცია მოახდინეს და სამი სოციალურ-ეკონომიკური ჯგუფი, ეთნიკურ ჯგუფებად დაყვეს. მათი იდეოლოგიის თანახმად, ტუტსები დამპყრობელ რასას, ხოლო ჰუტები და ტვა ადგილობრივ ბანტუს ხალხს მიეკუთვნებოდნენ.¹⁵

¹⁰ Ford S., (2018). The Impact of the Ad Hoc Tribunals on the International Criminal Court, pp.2-3

¹¹ Human Rights Watch, (2006). "The Rwandan Genocide: "How it was prepared", p.2

¹² აღმოსავლეთ აფრიკის ტბები – ტბათა სისტემა, რომელიც აღმოსავლეთ აფრიკაში მდებარეობს.

¹³ იხ: Scholz A., (2015). Hutu, Tutsi and Germans: Racial Cognition in Rwanda Under German Colonia Rule, Leiden University, pp.25-28

¹⁴ The Unity of Rwandans Before The Colonial Period and Under The Colonial Rule – Under The First Republic, Republic of Rwanda, Office of The President of The Republic, Kigali (1999). p.12

¹⁵ Nikuze D., (2014). The Genocide Against the Tutsi in Rwanda: Origins, Causes, Implementation, Consequences, and the Post-Genocide Era, International Journal of Development and Sustainability, Vol3, Numb.5, pp.1089-1090

ევროპელი კოლონიალისტების ხელშეწყობით რუანდელებმა ისტორიის დამახინჯებული ვერსია მიიღეს, რომლის თანახმად ტუტსები რუანდის ტერიტორიაზე ჩრდილო აღმოსავლეთ აფრიკიდან შემოსულ დამპყრობელ ჯგუფს წარმოადგენდნენ, რომელთაც ადგილობრივი მოსახლეობა სამხედრო ძალაზე დაყრდნობით დაიმორჩილეს.¹⁶

კოლონიალისტების ხელშეწყობით განვითარებული რასობრივი თეორიების, საიდენტიფიკაციო ბარათებში ეთნიკური კუთვნილების ამსახველი ჩანაწერებისა და გატარებული საერთო პოლიტიკის შედეგად,¹⁷ ჰუტუსა და ტუტსის კატეგორიები უფრო შესამჩნევად გაიყო, დაუპირისპირდა ერთმანეთს და შეიქმნა რეალობა, რომელშიც ტუტსების ელიტა მართვის ექსკლუზიური უფლების მქონე ზემდგომ, ხოლო ჰუტები კი თავს შევიწროებულ ჯგუფებად მიიჩნევდნენ. კოლონიალისტების დამოკიდებულება ჯგუფების მიმართ მკვეთრად განსხვავებული იყო. მაშინ როდესაც, ტუტსები უფრო უპირატეს მდგომარეობაში იყვნენ ჩაყენებულნი და ბუნებრივ ლიდერებად განიხილებოდნენ, რომელთა რიგებიდანაც მმართველი ელიტა უნდა შემდგარიყო, საჯარო სამსახურებსა და საგანმანათლებლო დაწესებულებებში ჰუტების მცირე ნაწილი იყო წარმოდგენილი.¹⁸

1946-1962 წლებში რუანდა-ურუნდის¹⁹ ტერიტორია საერთაშორისო სამეურვეო სისტემის ნაწილს წარმოადგენდა,²⁰ რის თაობაზე ადგილობრივი მოსახლეობისათვის ცოტა რამ იყო ცნობილი.²¹ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიერ ტერიტორიებზე ადგილობრივი მოსახლეობის პოლიტიკური ევოლუციის პროგრესი ფასდებოდა როგორც წელი. ამასთან, პროცესების დაჩქარება შესაძლოა დიდი უბედურებისა და ქაოსის მაპროვოცირებელი მიზეზი გამხდარიყო. ბელგიური ადმინისტრაცია კი თავის მხრივ, ადგილობრივ ტომობრივ ინსტიტუტებში წყნარ ვითარებაში შეტანილი ცვლილებებით ამაცობდა.²²

1950-იან წლებში, რუანდის კოლონიურმა ბელგიურმა ადმინისტრაციამ საერთაშორისო საზოგადოებისა და პირველ რიგში გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ზენოლის შედეგად, ჰუტებისათვის რუანდის საჯარო ცხოვრებაში ჩართვის შესაძლებლობების ზრდა დაიწყო. რამდენიმე ჰუტუ ადმინისტრაციის საპასუხისმგებლო პოზიციებზე განაწესეს. ამასთან, ადმინისტრაციის ხელშეწყობით გაიზარდა ჰუტუ სტუდენტობის რაოდენობა, რამაც ჰუტუს რიგებში განათლებული ელიტის ფორმირების პროცესს შეუწყო ხელი.²³ როგორც ზემოთხსენებული ცვლილებების კომენტარებისას ელისონ დეს ფორჯესი აღნიშნავს, „ცვლილებები ტუტსების შესაშინებლად საკმარისი თუმცა, ჰუტების დასაკმაყოფილებლად არასაკმარისი აღმოჩნდა“.²⁴

რუანდის მოახლოებულ დამოუკიდებლობასთან ერთად ტუტსები უმრავლესობის მმართველობის დამყარებამდე ბელგიელთა ჩანაცვლებას, ხოლო რადიკალი ჰუტები პოლიტიკურ სისტემაზე კონტროლის დამყარებას ქვეყნიდან კოლონიალისტების გასვლამდე იმედოვნებდნენ.²⁵

¹⁶ Human Rights Watch, (2006). The Rwandan Genocide: How It Was Prepared, p.3 ზემოთხსენებული თეორია გაზიარებულ იქნა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სპეციალური წარმომადგენლის 1948 წლის მოხსენებაშიც, რომლის თანახმად, ქამიტი მწყემსი ბატუტსებმა დღევანდელი რუანდის ტერიტორიაზე მოსვლის შემდგომ ადგილობრივი ბა-ჰუტები ეკონომიკური ზემოქმედების შედეგად დაიმორჩილეს, მითვისეს საძოვრები, შეიქმნეს ფეოდალური უფლებები და გახდნენ მმართველნი. იხ: H. Laurentie, E.W.P. Chinnery, L. Mousheng, R.E. Woodbridge, UN Visiting Mission to the Trust Territories of Ruanda-Urundi and Tanganyika, U.N. Doc. T/217 (1948), pp. 34-36

¹⁷ იხ: Van Brakel R., Kerckhoven V.X., (2014). The Emergence of the Identity card in Belgium and its Colonies, Histories of State Surveillance in Europe and Beyond, Routledge, pp. 8-11

¹⁸ Nikuze D., (2014). The Genocide against the Tutsi in Rwanda: Origins, Causes, Implementation, Consequences, and the Post-Genocide Era, International Journal of Development and Sustainability, Vol. 3, Numb. 5, (2014). pp.1089-1091

¹⁹ ურუნდი – დღევანდელი ბურუნდი

²⁰ იხ: United Nations, General Assembly, Proposed Trusteeship Agreement for Mandated Territory of Ruanda-Urundi Submitted by The Belgian Government, U.N. Doc. A/159/Rev.2 (1946)

²¹ H. Laurentie, E.W.P. Chinnery, L. Mousheng, R.E. Woodbridge, UN Visiting Mission to the Trust Territories of Ruanda-Urundi and Tanganyika, U.N. Doc. T/217 (1948), p. 7

²² იქვე: 16

²³ Childress E.S., (2015). From Revolution to Ruin: A Preliminary Look at Rwanda's First Two Presidents, Gregoire Kayibanda and Juvenal Habyarimana, and Their Administrations, University of Missouri-Kansas City, p.136

²⁴ Desforges A., (1999). 'Leave None to Tell the Story', Genocide in Rwanda, Human Rights Watch, p.36

²⁵ იქვე: გვ. 36

კონფლიქტის დასაწყისი

ტუტსების ოლიგარქიისათვის პირველ მნიშვნელოვან გამონვევას 1957 ჰქონდა ადგილი, როდესაც ჰუტებმა ე.წ. „ბაჰუტუს მანიფესტი“²⁶ გამოაქვეყნეს, რომელიც მათ ემანსიპაციასა და უმრავლესობის მმართველობას მოითხოვდა. აღნიშნული, ჰუტებსა და ტუტსებს შორის პოლიტიკური ბრძოლის დასაწყისად მიიჩნევა.²⁷

ჰუტების მიერ „ბაჰუტუს მანიფესტის“ მიღება რეგიონში გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სპეციალური წარმომადგენლის მისიას უძღვოდა წინ, რომლის ანგარიშის თანახმად, ტერიტორიებზე ფეოდალური მმართველობის ნიშნების არსებობის მიუხედავად, ქვეყნის დემოკრატიულ პრინციპებზე გადასვლა მაინც განხორციელდებოდა. სპეციალური წარმომადგენლის მოხსენების თანახმად – „არსებობს ყველა იმედი იმისა, რომ გარდასვლა მინიმალური დაძაბულობისა და სირთულეების ფონზე მოხდება“, რასაც იგი ბელგიური ადმინისტრაციის დამსახურებად მიიჩნევდა, რომელიც „40 წლის მანძილზე მიზანმიმართულ პოლიტიკას აუჩქარებლად, გონივრულად და პროგრესულად ატარებდა“.²⁸ ოპტიმისტური განწყობისა და „ადგილობრივ ტომობრივ ინსტიტუტებში ნყნარ ვითარებაში შეტანილი ცვლილებების“ მიუხედავად, „პოლიტიკური ევოლუციის პროცესი“ და „ქვეყნის დემოკრატიულ პრინციპებზე გადასვლა“, „დიდი უბედურებისა და ქაოსის“ ფონზე წარიმართა.

1959 წლის ივლისში რუანდის მეფის, მუტარა III რუდაჰიგვას²⁹ საეჭვო ვითარებაში გარდაცვალებამ³⁰ არსებული მძიმე სიტუაციის კიდევ უფრო გართულებასა და მხარეთა რადიკალიზაციას შეუწყო ხელი. ქვეყანაში მოახლოებული კრიზისის შეგრძნება სუფევდა, მოსახლეობის შიში კი იმაში მდგომარეობდა, რომ მეფის გარდაცვალების შემდგომ ჰუტები რესპუბლიკის გამოცხადებას მოითხოვდნენ, რასაც თავისმხრივ, ტუტსების წინააღმდეგობა მოჰყვებოდა.³¹

ქვეყანაში არსებული მწვავე პოლიტიკური კრიზისი 1959 წლის ნოემბერში სისხლისღვრაში გადაიზარდა, როდესაც რადიკალურად განწყობილი როიალისტი ტუტსები,³² ჰუტების ერთერთ ბელადს თავს დაესხნენ, რაზეც ამ უკანასკნელებმა მეტი სისასტიკით უპასუხეს.³³ ჰუტებმა ტუტსი ბელადების მკვლელობები ქვეყნის ცენტრალურ და ჩრდილოეთ ნაწილში განახორციელეს, რასაც ქვეყნის სამხრეთში ტუტსების მხრიდან ჰუტების პოლიტიკური პარტიების წევრების მკვლელობა მოჰყვა. ჰუტების მიერ უპირატესად მმართველი ტუტსი ელიტის წინააღმდეგ მიმართული ძალადობის შედეგად, მრავალი ტუტსი ბელადი იქნა მოკლული, ხოლო ცოცხლად გადარჩენილნი, ბელგიელი კოლონიზატორების ხელშეწყობით, დაკავებული პოზიციები და გათავისუფლებულნი და ჰუტებით იქნენ ჩანაცვლებულნი.³⁴ შედეგად, პოლიტიკურმა პარტია პარმენჰუტუმ³⁵ ადვილად მოიგო 1960 წლის არჩევნები და 1961 წლის რეფერენდუმი, რომლის თა-

²⁶ იხ: „Manifeste des Bahutu, Note sur l’aspect social du probleme racial indigene au Ruanda”, (1957)

²⁷ Melvern L.R., (2000). A People Betrayed: The Role of the West in Rwanda’s Genocide, London, Zed Books, p.13

²⁸ Dorsinville M.H., Hamilton R.N., Maung U.T., Cedile J., UN Visiting Mission to Trust Territories in East Africa 1957, Report on Ruanda-Urundi, U.N. Doc. T/1402 (1958),at. 2-4

²⁹ მუტარა III რუდაჰიგვას – რუანდის მეფე 1931-1959 წლებში

³⁰ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის 1960 წლის ანგარიშის თანახმად, 1959 წლის 25 ივლისს მეფე ბელგიელი ექიმის მონახულების შემდეგაც მალევე გარდაიცვალა. გარდაცვალების რეალური მიზეზების დადგენა ვერ მოხერხდა, რამაც მრავალი ჭორისა და სხვადასხვა თეორიების განვითარებას შეუწყო ხელი. იხ: United Nations, Trusteeship Council, Twenty-Sixth Session, Visiting Mission to Trust Territories in East Africa, 1960 Report on Ruanda-Urundi, T/1538, (1960). para.148-150, ელისონ დეს ფორჯის თანახმად, რუანდელებმა მეფის გარდაცვალებაში ბელგიელები დაადანაშაულეს. იხ: Desforges A., (1999). “Leave None to Tell the Story”, Genocide in Rwanda, Human Rights Watch, p.51 ხსენებული ვერსიის გამყარებას მეფის მიერ ბელგიური ოკუპაციის დაუყოვნებლივი დასრულებისა და ქვეყნისათვის სრული დამოუკიდებლობის მინიჭების მოთხოვნის არაერთგზის დაყენება უწყობდა ხელს. იხ: Addington Saint-David S., The Kings of Rwanda: Fathers of a Nation, The Royal Rwandan Association of Knighthood and Nobility, p. 25

³¹ United Nations, Trusteeship Council, Twenty-Sixth Session, Visiting Mission to Trust Territories in East Africa, 1960 Report on Ruanda-Urundi, T/1538, (1960). para. 153

³² რუანდის ნაციონალური კავშირის, იგივე უნარის წევრები-Union Nationale Rwandaise-UNAR)

³³ Des Forges A., Leave None to Tell the Story: Genocide in Rwanda, Human Rights Watch, (1999). p.36

³⁴ The Unity of Rwandans - Before TheColonial Period and Under The Colonial Rule – Under The First Republic, Republic of Rwanda, Office of The President of The Republic, Kigali (1999).p.78

³⁵ პოლიტიკური პარტია – ბაჰუტუს განმათავისუფლებელი მოძრაობის პარტია, Parmehutu – Parti du mouvement de l’émancipation des Bahutu

ნახმად რუანდის მოსახლეობის 80%-მა მხარი მონარქიის დასრულებას დაუჭირა. აღნიშნულ მოვლენებს ე.წ. „ჭუტუს რევოლუცია ეწოდება.

ასეთ პირობებში ხვდებოდა რუანდა მოახლოებულ დამოუკიდებლობას.

რუანდის დამოუკიდებლობა

ტუტსების რეპატრაციის პირველი მცდელობები

1962 წლის 23 თებერვალს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიერ ჩამოყალიბებული სპეციალური კომისიის მიზანს, რუანდა-ურუნდის ტერიტორიაზე სხვადასხვა პოლიტიკური ძალების გაერთიანება, ლტოლვილთა დაბრუნების საკითხის, კანონისა და წესრიგის, ადამიანის უფლებებისა და ძირითადი თავისუფლებების, მათ შორის გამოხატვის თავისუფლების, ქვეყნების დამოუკიდებლობამდე ბელგიური სამხედრო კონტიგენტის სრული გაყვანა და გაეროს მიერ მივლენილი ექსპერტების მიერ ადგილობრივი მოსახლეობისაგან შემდგარი ძალების წვრთნა წარმოადგენდა. ამავე რეზოლუციის თანახმად, 1962 წლის 9 აპრილის, ეთიოპიის დედაქალაქ ადის-აბებაში დაწყებული კონფერენციის, მიზანს რუანდა-ურუნდის შორის, ყველაზე უფრო ახლო პოლიტიკური, ეკონომიკური და ადმინისტრაციული ურთიერთობების ფორმის – „მხარეთათვის, მისაღები ფორმების“ შემუშავება წარმოადგენდა.³⁶

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ხედვით, რუანდა-ურუნდის ერთ სახელმწიფოში გაერთიანება, საერთო ეკონომიკა, ერთიანი თავდაცვა, საგარეო ურთიერთობებში ერთ სუბიექტად წარმოჩენა, სამომავლოდ ტერიტორიების სტაბილური განვითარების გარანტი უნდა ყოფილიყო. ამასთან, პარადოქსული იქნებოდა ორმოცი წლის მანძილზე ერთ კოლონიურ ადმინისტრაციის ქვეშ არსებული, ერთიდაიგივე ეთნიკური შემადგენლობისა და ამასთან ესოდენ ლიმიტირებული ეკონომიკური პერსპექტივების მქონე ტერიტორიის ორ სახელმწიფოდ გაყოფა³⁷. სპეციალური კომისიის თავმჯდომარის ენჯი ბრუქსის განცხადებით, – „გაერთიანებულ ერების ორგანიზაციაში არ არსებობს ნეერი ქვეყანა, რომელიც აღნიშნულ ხედვას არ იზიარებს“.³⁸

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წარმომადგენლების მცდელობა უშედეგო აღმოჩნდა. ბურუნდისა და რუანდის მთავრობები მომავალში რაიმე სახის პოლიტიკურ ერთობას არ განიხილავდნენ, იქნებოდა ეს ფედერაცია თუ კონფედერაცია. რუანდის დელეგაციის მიერ კომისიისათვის წარდგენილი ანგარიშის მიხედვით, ორივე ტერიტორიის წარმომადგენლების შეხვედრაზე, ერთიანობის იდეა არცერთი მხარის მიერ არ იქნა გაზიარებული. დელეგატების აზრით, აღნიშნული უახლოეს მომავალში არ იყო შესაძლებელი.³⁹

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური ასამბლეის მიერ, 1962 წლის 27 ივნისის N1748 (XVI) რეზოლუციის თანახმად, რუანდასა და ურუნდის შორის ერთიანობის შენარჩუნების მცდელობა წარუმატებელი აღმოჩნდა. გენერალურმა ასამბლეამ, რუანდა-ურუნდისთან მიმართებაში 1946 წლის 13 დეკემბრის სამეურვეო შეთანხმების შეწყვეტა, 1962 წლის 1 ივლისისათვის დაადგინა. ასამბლეის მიერ ორივე ქვეყნის ტერიტორიიდან ბელგიური კოლონიური ჯარების გაყვანის მოთხოვნა და დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომ მათი ორგანიზაციაში მიღების რეკომენდაცია იქნა გაცემული.⁴⁰

ადის-აბებას კონფერენციაზე მხარეების მიერ გაჟღერებული „ძმური სულისკვეთების“ მიუხედავად ახლადშექმნილ სახელმწიფოებს შორის ურთიერთობა მალევე გამწვავდა, რაც 1959 წლის შემდგომ რუანდიდან განდევნილი, ბურუნდიში მყოფი ტუტსი ლტოლვილების რეპატრი-

³⁶ United Nations, General Assembly, The Future of Rwanda-Urundi, U.N. Doc. A/RES/1743 (XVI), (1962).

³⁷ A. Brooks, Report of the United Nations Commission for Rwanda-Urundi, UN. Doc. A/5126/ Add.1 (1962). Annex VI, p.20

³⁸ „როგორც გენერალური ასამბლეისა და მეოთხე კომიტეტში გამართული დებატების ოქმები მოწმობენ, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ნეერი ქვეყნების მიერ გამოთქმული მოსაზრების თანახმად, რუანდა-ურუნდის ტერიტორიამ დამოუკიდებლობას როგორც ერთმა, გაერთიანებულმა სახელმწიფომ უნდა მიაღწიოს“, იხ: Report of the United Nations Commission for Ruanda-Urundi Established Under General Assembly Resolution 1743 (XVI), Question of the Future of Ruanda-Urundi, UN. Doc. A/5126 (1962), Para 29

³⁹ იქვე, Annex XII, at 67, Annex X, at 44, Annex XII, at 68-70, Annex XIV, at 71-74

⁴⁰ United Nations, General Assembly, The Future of Rwanda-Urundi, U.N. Doc. A/RES/1748 (XVI), (1962).

აციის მცდელობებს უკავშირდებოდა. აღსანიშნავია, რომ 1961-67 წლებში რუანდის ოთხივე მეზობელი სახელმწიფოს ტერიტორიიდან, ტუტსი ლტოლვილების მიერ ათამდე შეიარაღებული თავდასხმა განხორციელდა,⁴¹ რომელთა მიზანს ქვეყანაში ტუტსების მმართველობის აღდგენა წარმოადგენდა. ზემოთხსენებული მიზეზებიდან გამომდინარე, რუანდის მთავრობის ორ უმთავრეს გამომწვევას ქვეყნის გარეთ მყოფი ტუტსების მიერ კონტრ-რევოლუციის საფრთხის აღკვეთა და კონტ-რევოლუციის წარმატების აღბათობის შემცირების მიზნით, ქვეყნის შიგნით მხარდაჭერის მოპოვება წარმოადგენდა.⁴²

ტუტსი ლტოლვილების მიერ განხორციელებული ყოველი წარუმატებელი თავდასხმა, რუანდაში 1959 წლის შემდგომ დარჩენილი ტუტსებისათვის უფრო დიდი ტრაგედიის და შევიწროების მიზეზი ხდებოდა, რომლის შედეგად ქვეყნის მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვებიდან, მომდევნო ორი წლის განმავლობაში რუანდის ოთხივე მეზობელ სახელმწიფოში მყოფი ტუტსი ლტოლვილების რაოდენობა 150 000 მდე გაიზარდა.⁴³

უგანდა რუანდის პატრიოტული ფრონტი

რუანდელ ტუტსებს, ლტოლვილობის საწყის ეტაპზე, ე.წ. „მიმღები სახელმწიფოების“ მხრიდან ყველაზე კარგი დახვედრა უგანდაში ჰქონდათ⁴⁴ თუმცა, აღნიშნული დამოკიდებულება წლების განმავლობაში მკვეთრად იცვლებოდა⁴⁵. რუანდელი ტუტსები უგანდაში მიმდინარე პოლიტიკურ მოვლენებში, ათწლეულების განმავლობაში წარმოებული სამოქალაქო ომებსა თუ სამხედრო გადატრიალებებში აქტიურად აღმოჩნდნენ ჩართულნი, რაც მომავალში რუანდის ტრაგედიის ერთერთი წინაპირობა გახდება.

1979 წელს იდი ამინის⁴⁶ უსასტიკესი რეჟიმის დამხობის შემდგომ, რუანდელი ტუტსები ადგილობრივი მოსახლეობის მხრიდან შურისძიებისა და იერიშების სამიზნე გახდნენ.⁴⁷ ძალადობრივი ქმედებების პასუხად, უგანდაში მყოფმა რუანდელმა ტუტსებმა, დაზარალებული ლტოლვილების დახმარების მიზნით, – რუანდელი ლტოლვილების დახმარების ფონდი (*Rwanda Refugee Welfare Foundation – RRWF*) შექმნეს, რომელსაც იმავე წელს, როგორც სახელი (*რუანდის ნაციონალური ერთობის ალიანსი – (Rwanda Alliance for National Unity – RANU)* ასევე ძირითადი მიზნებიც შეეცვალა. ამჯერად, ორგანიზაციის გაცხადებულ მიზანს, არა მხოლოდ დაზარალებული ლტოლვილების დახმარება, არამედ რუანდაში მათი რეპატრაცია წარმოადგენდა. აღსანიშნავია, რომ ორგანიზაციამ არ გაიზიარა 1960-იანი წლებში ტუტსი ლტოლვილების სულისკვეთება რუანდაში მონარქიული სისტემის აღდგენის შესახებ და სამშობლოში ძალისმიერი გზით დაბრუნებაზე უარი განაცხადა.⁴⁸ გაცხადებული პოზიციის მიუხედავად, ორგანიზაციის წევრებს შორის წლების განმავლობაში ღვივდებოდა იდეა რუანდაში შესაძლო სამხედრო გზით დაბრუნების თაობაზე. 1985 წელს კენიაში გამართულ ორგანიზაციის საიუბილეო კონგრესზე ორგანიზაციის ზოგიერთი წევრი ევროპული ქვეყნების მიერ რუანდაში ლტოლვილების მშვიდობიანი დაბრუნების ცარიელი დაპირებებით გამომწვეულ აღშფოთებას არ მალავდა.⁴⁹

⁴¹ Lemarchand R., (1970). Rwanda and Burundi, Praeger Publishers, New York, N.Y., U.S.A., p.21

⁴² იქვე: 198

⁴³ The United Nations and Rwanda 1993-1996, (1996). The United Nations Blue Books Series, Volume X, The United Nations Department of Public Information, Reproduction Section, New York, NY. გვ.10

⁴⁴ იხ: Segal A., (1964). Massacre in Rwanda, Fabian Research Series 240, Fabian Society, 11 Dartmouth Street, S.W.1., p.18

⁴⁵ იხ: Lemarchand R., (1970). Rwanda and Burundi, Praeger Publishers, New York, N.Y., U.S.A., p.198,

Kuperman A.J., (2003). Explaining the Ultimate Escalation in Rwanda: How and Why Tutsi Rebels Provoked a Retaliatory Genocide, p.4

⁴⁶ იდი ამინი – უგანდის მესამე პრეზიდენტი 1971-1979 წლებში

⁴⁷ იხ: Kuperman A.J., (2003). Explaining the Ultimate Escalation in Rwanda: How and Why Tutsi Rebels Provoked a Retaliatory Genocide, Paper presented at The American Political Science Association Conference, Philadelphia, PA. p.4

⁴⁸ გაცხადებული პოზიციის მიუხედავად, რანუ 1983 წლიდან მოყოლებული მუსევენის აჯანყებულთა შორის მებრძოლებს გზავნიდა, რათა რუანდაში ძალადობრივი გზით დაბრუნების სცენარის შემთხვევაში მის წევრებს გარკვეული სამხედრო გამოცდილება ჰქონოდათ. იხ: Kuperman A.J., (2003). Explaining the Ultimate Escalation in Rwanda: How and Why Tutsi Rebels Provoked a Retaliatory Genocide, p.5

⁴⁹ Kuperman A.J., Explaining the Ultimate Escalation in Rwanda: How and Why Tutsi Rebels Provoked a Retaliatory Genocide, p.5

1986 წელს რუანდის პრეზიდენტი იუვენალ ჰაბიარიმანას მიერ ტუტსი ლტოლვილების რუანდაში დაბრუნების აკრძალვამ და უგანდაში მუსევენის⁵⁰ აჯანყებულების მიერ კამპალას⁵¹ სამხედრო გზით აღებამ,⁵² ორგანიზაციის შიგნით ლტოლვილების ე.წ. ძალისმიერი მეთოდით დაბრუნების მსურველთა პოზიციების გამყარება გამოიწვია, რის შედეგადაც 1987 წელს რანუში საბოლოოდ მიიღეს გადაწყვეტილება, რომლის თანახმად ორგანიზაცია რუანდაში ლტოლვილების დაბრუნების მიზნის მისაღწევად, საჭიროების შემთხვევაში, სამხედრო ძალის გამოყენებას არ გამოერიცხავდა. ცვლილებების აღსანიშნად 1987 წლის დეკემბერში ორგანიზაციამ შეიცვალა სახელი და მას რუანდის პატრიოტული ფრონტი ეწოდა.

რუანდის პატრიოტული ფრონტის მიერ გაჟღერებულმა ახალმა პოლიტიკამ ორგანიზაციაში მრავალი რუანდელი ლტოლვილის, მათ შორის უგანდის წინააღმდეგობის არმიაში (NRA) მყოფი ტუტსი სამხედროების მოზიდვა და შესაბამისად უგანდაში მყოფი ტუტსების კონსოლიდაცია გამოიწვია.⁵³

უგანდაში მყოფი რუანდელების მდგომარეობა დროთა განმავლობაში კვლავგართულდა. დაპირებული მასობრივი ნატურალიზაციის პირობები არ იქნა შესრულებული, უგანდის არმიაში მყოფი უმაღლესი რანგის რუანდელი ტუტსები 1989 წელს თანამდებობებიდან გათავისუფლდნენ, რასაც მინის ფლობის უფლების აკრძალვაც დაერთო. სახლში დაბრუნება უფრო მიმზიდველი არჩევანი იყო ლტოლვილობაში მყოფი ტუტსებისათვის.⁵⁴

1990 წლის 1 ოქტომბერს რუანდის პატრიოტულმა ფრონტმა, უგანდის ტერიტორიიდან 7000 ჯარისკაცით ჰაბიარიმანას მთავრობის წინააღმდეგ მასირებული სამხედრო იერიში წამოიწყო,⁵⁵ თუმცა, ტუტსების მეთაურის ფრედი რვიგემას⁵⁶ გარდაცვალებისა და ჰაბიარიმანას მთავრობისათვის აღმოჩენილი საერთაშორისო სამხედრო მხარდაჭერის⁵⁷ შედეგად რუანდის სამთავრობო არმიამ, რუანდის პატრიოტული ფრონტის უკან, უგანდის საზღვართან განდევნა ერთ თვეში მოახერხა. განხორციელებული შეტევისა და საერთაშორისო საზოგადოების ზეწოლის შედეგად, რუანდის მთავრობამ 1990 წლის ოქტომბრის ბოლოს რუანდის პატრიოტულ ფრონტთან ლტოლვილების დასახლების საკითხებთან დაკავშირებით მოლაპარაკებები დაიწყო.⁵⁸ სამშვიდობო მოლაპარაკებების მიუხედავად, 1990 წლიდან მოყოლებული რუანდაში ტუტსების წინააღმდეგ მიმართული ადამიანის უფლებების მასობრივი დარღვევების⁵⁹ და გენოციდის ფაქტები⁶⁰ არ წყდებოდა. 1993 წლის თებერვალში რუანდის პატრიოტულმა ფრონტმა დაარღვია ცეცხლის შეწყვეტის შეთანხმება და ქვეყნის ჩრდილოეთ ნაწილში დაწყებული სწრაფი სამხედრო იერიშის შედეგად დედაქალაქ კიგალის ალებით დაემუქრა. რუანდის პატრიოტული ფრონტის წინსვლა და ცეცხლის განახლებამდე არსებულ პოზიციებზე დაბრუნება, მხოლოდ საერთაშორისო საზოგადოების დაჟინებული მოთხოვნის შედეგად გახდა შესაძლებელი.

რუანდის პატრიოტული ფრონტის მიერ განხორციელებულმა სწრაფმა და წარმატებულმა სამხედრო იერიშმა რუანდის არმიის სისუსტე ნათლად წარმოაჩინა. რუანდის ხელისუფლების

⁵⁰ იოვერი მუსევენი – უგანდის პრეზიდენტი 1986 წლიდან დღემდე

⁵¹ კამპალა – უგანდის დედაქალაქი

⁵² მუსევენის მიერ კამპალას დაკავებისას 14000 აჯანყებულთა შორის დაახლოებით 3000 მეგრძოლი რუანდელი ტუტსი იყო.

⁵³ რუანდის პატრიოტულ ფრონტში განეწინააღმდეგებულთა შორის რუანდის მოქმედი პრეზიდენტი პოლ კაგამეც იყო.

⁵⁴ African Union, Rwanda: The Preventable Genocide International panel of eminent personalities, (2000). para. 6.6

⁵⁵ The United Nations and Rwanda, 1993-1996 (1996). The United Nations Blue Book Series, Volume X, United Nations Reproduction Section, New York, NY. Para 29

⁵⁶ ფრედი რვიგემა - რუანდის პატრიოტული ფრონტის დამაარსებელი

⁵⁷ იხ: Verwimp P., (1999). Development Ideology, the Peasantry and Genocide: Rwanda Represented in Habyarimana's Speeches, Genocide Studies Program, Yale University, Center for International and Area Studies. New Haven, CT, (1999) pp. 27-28, p. 42

⁵⁸ The United Nations and Rwanda, 1993-1996. The United Nations Blue Book Series, Volume X, United Nations Reproduction Section, New York, NY 1996. Para 30-32

⁵⁹ Verwimp P., (1998). Foreign Intervention in Rwanda on the Eve of Genocide (1990-1993): A Game Theory Model, Genocide Studies Program, Yale University, New Haven, at 28

⁶⁰ იხ: Report of the International Commission of Investigation on Human Rights Violations in Rwanda Since October 1, 1990, (1993), p. 51

სამხედრო და პოლიტიკურმა ლიდერებმა, 1960 იანი წლების მსგავსად⁶¹ დაიწყეს ზრუნვა სამოქალაქო ძალის ჩამოყალიბებაზე, რომელსაც რუანდის პატრიოტული ფრონტის გამარჯვების გზაზე როგორც ალტერნატიულ ბარიერს უნდა ემოქმედა. პრეზიდენტმა ჰაბიარიმანამ აღნიშნული იდეა 1993 წლის მარტში წამოაყენა.⁶²

1993 წელს ურთიერთდაპირისპირებული სხვადასხვა პარტიის ლიდერებმა ნელ-ნელა სვლა ჰაბიარიმანას მიმართულებით დაიწყეს რის მიზეზიც, ერთის მხრივ, რუანდის პატრიოტული ფრონტის მიერ 1993 წლის თებერვალში წამოწყებული უეცარი თავდასხმა გახლდათ, რომელმაც შოკური რეაქცია იქონია მათზე და ბევრი სერიოზულად დააფიქრა მასზე, რომ რუანდის პატრიოტულ ფრონტის მიზანს, არა ძალაუფლების დაყოფის პრინციპზე მოლაპარაკებები, არამედ ტოტალური სამხედრო გამარჯვება წარმოადგენდა,⁶³ ხოლო მეორეს მხრივ, 1993 წლის ოქტომბერში ახალი მომაკვდინებელი იარაღი მოულოდნელად აღმოჩნდა რადიკალი ჰუტების ხელში, როდესაც მეზობელ ბურუნდში განვითარებული მოვლენები მათ საბოლოო მტკიცებულებად აღიქვეს, რომ ძალაუფლების გაყოფა ტუტსებსა და ჰუტებს შორის შეუძლებელი იყო, და რომ ტუტსების ნდობა არ შეიძლებოდა.⁶⁴

ბურუნდში განვითარებული მოვლენების ზეგავლენა რუანდის გენოციდზე

ქვეყნის დამოუკიდებლობის მოპოვებამდე ბურუნდის მეფის უფროსი შვილის, პრინც ლუი რვაგასორეს მიერ მულტიეთნიკური – ეროვნული ერთობისა და პროგრესის პარტია იგივე უპრონა (“Union pour le progrès national”) იქნა დაფუძნებული.⁶⁵ თუმცა, მალევე „ეროვნული გმირი, რომელიც ქვეყნის დამოუკიდებლობისათვის იბრძოდა პოლიტიკური ოპონენტების მიერ, როგორც ჩანს, ბელგიელებთან შეთანხმებით იქნა მოკლული“.⁶⁶ აღნიშნულის შემდგომ დამოუკიდებელი ბურუნდის პირველი მეთაური, პრემიერ-მინისტრი, ტუტსი ანდრე მუჰირვა⁶⁷ გახდა, ხოლო ქვეყანა, რუანდასაგან განსხვავებით, კონსტიტუციურ მონარქიად ჩამოყალიბდა.⁶⁸ თუმცა, აღსანიშნავია, რომ 1966 წლის ნოემბერში სამხედრო გადატრიალების შედეგად საუკუნეების განმავლობაში არსებული მონარქია გაუქმდა და 1993 წლამდე ბურუნდის მმართველ ელიტას მხოლოდ სამხედრო გადატრიალებების გზით მოსული ტუტსი სამხედროები მართავდნენ.⁶⁹

1988 წელს ქვეყნის ჩრდილოეთ ნაწილში ჰუტების მიერ რამდენიმე ასეული ტუტსის მოკვლის საპასუხად, ბურუნდის არმიის მიერ ასობით ჰუტუ იქნა მოკლული ხოლო ათი ათასობით ჰუტუმ კი თავი რუანდას შეაფარა. საერთაშორისო საზოგადოების მძაფრი რეაქციის შედეგად ბუიოიამ⁷⁰ ხელისფლების ლიბერალიზაციისაკენ გადადგა ნაბიჯები და ჰუტებს, არსებული ერთპარტიული სისტემის მოშლის გარეშე, პოლიტიკურ საქმიანობაში ჩართვის საშუალება მისცა. დასავლეთის ქვეყნების მიერ ხელშეწყობილი დემოკრატიზაციის პროცესის კულმინაცია 1993 წელს გამართული პირველი დემოკრატიული საპრეზიდენტო არჩევნები გახლდათ, რომელშიც გამარჯვება მოიპოვა და ქვეყნის მმართველი, ისტორიაში პირველად, ჰუტუ, მელქიორ ნდადაიე გახდა.⁷¹

გამართული საპრეზიდენტო არჩევნებიდან რამდენიმე თვეში, 1993 წლის 21 ოქტომბერს ნდადაიე ტუტსი სამხედროების მიერ იქნა მოკლული. პრეზიდენტის მკვლელობის შესახებ

⁶¹ იხ: Segal A., (1964) Massacre in Rwanda, Fabian Research Series 240, Fabian Society, 11 Dartmouth Street, S.W.1, გვ.14-15

⁶² Human Rights Watch, (2006). The Rwandan Genocide: How It Was Prepared, p.7, p.10

⁶³ იქვე. P.10

⁶⁴ Caplan G., (2007). Rwanda: Walking The Road to Genocide, The Media and The Rwanda Genocide, Pluto Press, London, p. 25

⁶⁵ International Commission of Inquiry for Burundi: Final Report, United States Institute of Peace, (2002). Para .80

⁶⁶ Nkurunziza D.J., (2018). The Origin and Persistence of State Fragility in Burundi, The LSE-Oxford Commission on State Fragility and Development, p. 9

⁶⁷ ანდრე მუჰირვა ბურუნდის პრემიერ-მინისტრი, რომელიც 1962 წელს ადის აბეზაში გამართულ კონფერენციაზე ბურუნდის დელეგაციას ხელმძღვანელობდა

⁶⁸ International Commission of Inquiry for Burundi: Final Report, United States Institute of Peace, (2002). Para .80

⁶⁹ იხ: Nkurunziza D.J., (2018). The Origin and Persistence of State Fragility in Burundi, The LSE-Oxford Commission on State Fragility and Development, p. 9

⁷⁰ პიერ ბუიოია – ბურუნდის პრეზიდენტი 1986-1993 და 1996-2003 წლებში

⁷¹ მელქიორ ნდადაიე – ბურუნდის პრეზიდენტი 1993 წლის 10 ივლისი - 1993 წლის 21 ოქტომბერი

გავრცელებულ ინფორმაციას ბურუნდელი ჰუტების მიერ ტუტსების წინააღმდეგ მიმართული ძალადობა მოჰყვა. დაუდგენელია ხსენებული ძალადობა სპონტანურ ხასიათს ატარებდა თუ მიზანმიმართულ ქმედებას წარმოადგენდა,⁷² მაგრამ მის საპირისპიროდ, ქვეყანაში წესრიგის დამყარების მიზნით, ტუტის სამხედროების მიერ დაწყებულ კამპანიას ჰუტების, ძირითადად სამოქალაქო პირების, მასობრივი მკვლელობები მოჰყვა. შედეგად, ათი ათასობით გარდაცვლილი იყო ორივე მხარეს.⁷³

ნდადღეს მკვლელობის შემდგომ მოყოლილმა ჰუტების ჟღერამ რუანდაში მცხოვრებ ჰუტებში გარკვეული ისტორიული მოგონებები აღძრა. როგორც ცნობილია, დიდი ტბების რეგიონში პირველი გენოციდი არა 1994 წელს რუანდაში, არამედ 1972 წელს ბურუნდიში განხორციელდა, რომლის შედეგად 200 000 დან 300 000 ჰუტუ იქნა მოკლული, ხოლო ასი ათასობით ლტოლვილობაში მეზობელ სახელმწიფოებში, მათ შორის რუანდაში აღმოჩნდა. 1972 წლის მოვლენები ღრმად ჩაილექა არა მხოლოდ ბურუნდელ, არამედ უფროსი თაობის რუანდელი ჰუტების კოლექტიურ მეხსიერებაში.⁷⁴

ბურუნდიში, ქვეყნის ისტორიაში პირველი დემოკრატიული არჩევნების შედეგად არჩეული, პირველი ჰუტუ მმართველის მკვლელობამ ბევრი ჰუტუ პოლიტიკური ლიდერი დაარწმუნა იმაში, რომ ჰაბიარიმანას გარშემო გაერთიანებულიყვნენ.⁷⁵ პრეზიდენტის მკვლელობას რუანდაში დიდი მასშტაბის საპროტესტო აქცია მოჰყვა, რომელმაც მანამდე დაპირისპირებული ყველა პოლიტიკური პარტიის წევრი მიიზიდა და ქვეყანა ახალი რეალობის წინაშე აღმოჩნდა, რეალობისა რომელშიც ეთნიკურმა სოლიდარობამ პარტიული კუთვნილება გადაწონა. რუანდის პოლიტიკური ცხოვრება გენოციდამდე რამდენიმე თვით ადრე მტკიცედ ორი ეთნიკური პოლუსის გარშემო იქნა რეორგანიზებული.⁷⁶

დასკვნა

რთულია, წარმოადგენა იმისა, თუ როგორ განვითარდებოდა რუანდის მომავალი ისტორია, რომ არა ქვეყნის კოლონიალისტური წარსული, მაგრამ ფაქტია, რომ რუანდელებს შორის წარმოშობილი დაპირისპირება სწორედ, რომ ზემოთხსენებულ პერიოდს, განსაკუთრებით კი ბელგიური ადმინისტრაციის მმართველობას, უკავშირდება, რომელიც კოლონიალისტებისა და ოკუპანტებისათვის ჩვეული „დაყავი და იბატონეს“ პრინციპით მოქმედებდნენ. ბელგიური ადმინისტრაციის მიერ საუკუნეების მანძილზე არსებული სამეფო დინასტიისა და სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის უხეში ჩარევის ფორმით მოშლამ, საიდენტიფიკაციო ბარათებში ეთნიკურობის აღმნიშვნელი ჩანაწერების გაჩენამ და შედეგად წარმოქმნილ ჯგუფებთან მიმართებაში წარმოებულმა დისკრიმინაციულმა დამოკიდებულებამ ჰუტებსა და ტუტსებს შორის დაპირისპირება წარმოშვა. აღსანიშნავია, რომ ბელგიური ადმინისტრაციის ხელშეწყობით რუანდაში მმართველობა ჰუტებს, ხოლო ბურუნდიში ტუტსებს დარჩათ, რამაც წლების განმავლობაში ორი მეზობელი ქვეყნის დეზინტეგრაცია გამოიწვია. აღსანიშნავია, რომ ბელგიელი კოლონიზატორების მიერ რეგიონში მცხოვრები ხალხის ეთნიკური ნიშნით დაყოფის შედეგად წარმოქმნილმა დაპირისპირებამ, მომავალში არა მხოლოდ რუანდის, არამედ მთელი რეგიონის დესტაბილიზაცია გამოიწვია და რომელიც დღესაც გრძელდება.

ბელგიური ადმინისტრაციის პარალელურად გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის უარყოფითი როლი შესამჩნევია, რომელიც 1946 წლიდან მოყოლებული, ფაქტობრივად ბელგიური ადმინისტრაციის საქმიანობის მონიტორინგს ახორციელებდა. მიუხედავად იმისა, რომ დღესდღეობით საყოველთაოდ აღიარებული ფაქტია, რომ 1994 წელს ორგანიზაციამ ვერ შეძლო გენოციდის დროული პრევენცია, ნაკლებად ისმის კითხვები ორგანიზაციის მიერ 1946-1960 იან

⁷² Uvin P., (1999). Ethnicity and Power in Burundi and Rwanda: Different Paths to Mass Violence, Comparative Politics, Vol 31, No 3. p. 262

⁷³ Dowden R., (2007). The Media's Failure: A Reflection on The Rwanda Genocide, The Media and The Rwanda Genocide, Pluto Press, London, p. 252

⁷⁴ Lemarchand R., The Burundi Genocide, From Century of Genocide, 3rd Edition, Taylor & Francis, Inc., (2009)p.406

⁷⁵ Human Rights Watch, (2006). The Rwandan Genocide: How It Was Prepared, p.10

⁷⁶ Caplan G., (2007). Rwanda: Walking The Road to Genocide, The Media and The Rwanda Genocide, Pluto Press, London 2007, p. 25

ნლებში განხორციელებულ საქმიანობასთან დაკავშირებით, როდესაც გაერომ ტუტსების წინააღმდეგ მიმართული ძალადობრივი ქმედებების აღკვეთა ვერ უზრუნველყო. ისევე როგორც, რუანდის მეზობელ სახელმწიფოებში მყოფი ლტოლვილების ყოველდღიური საკითხების მოგვარებასთან ერთად მათი სამშობლოში რეპატრაციის საკითხის გადაჭრა, რამაც განსაკუთრებით უგანდაში ლტოლვილობაში მყოფი ტუტსების რადიკალიზაციას შეუწყო ხელი. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციისა და მთლიანად საერთაშორისო თანამეგობრობის პასუხისმგებლობის ქვეშდგასასევე 1972 წელს ბურუნდიში განხორციელებული გენოციდის, სათანადო შეფასებისა და რეაგირების გარეშე დატოვება. გენოციდისა რომელმაც რუანდელი ტუტსების ცნობიერებაზე მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია და ამასთან რეგიონში პირველი, დაუსჯელი გენოციდის პრეცედენტი შექმნა.

1972 წელს ბურუნდიში განხორციელებული გენოციდი, ისევე როგორც ჰუტების წინააღმდეგ მიმართული არაერთი ძალადობრივი აქტი, ქვეყნის ისტორიაში პირველი დემოკრატიული არჩევნების შედეგად არჩეული, პირველი ჰუტუ მმართველის მკვლელობა, რუანდაში აქტიურად მოღვაწე პროპაგანდისტების მიერ წარმატებით იქნა გამოყენებული, რომლებიც მრავალი წლის განმავლობაში ტუტსების წინააღმდეგ რუანდელი ჰუტების რადიკალურ დამოკიდებულებას აღრმავებდნენ. შედეგად, რიგითი რუანდელები გენოციდის მოვლენებში აქტიურად აღმოჩნდნენ ჩართულნი. ამავე დროს, უგანდაში ათწლეულების განმავლობაში არსებული დიქტატორული რეჟიმების, სამოქალაქო დაპირისპირებისა და გაუთავებელი კონფრონტაციის წიაღში ჩამოყალიბებული რუანდის პატრიოტული ფრონტის მიერ 1990 წელს უგანდის ტერიტორიიდან რუანდაზე განხორციელებული სამხედრო თავდასხმა, ბელგიელი კოლონიალისტების მიერ ქვეყანაში გატარებულ მიზანმიმართულ პოლიტიკასთან ერთად, რუანდის ისტორიის ერთერთ ყველაზე კრიტიკულ და გადამწვეტ ეტაპად შეიძლება მივიჩნიოთ.

ყოველივე ზემოთთქმულიდან გამომდინარე ეჭვგარეშეა, რომ 1994 წელს რუანდაში განხორციელებული გენოციდი მრავალი წლის მანძილზე არსებული მოვლენების კულმინაციას წარმოადგენდა, რომელიც მეტწილად ქვეყნის გარეთ დაგეგმილმა და მეზობელ სახელმწიფოებში განვითარებულმა მოვლენებმა გამოიწვია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- “Manifeste des Bahutu, Note sur l’aspect social du probleme racial indigene au Ruanda”, (1957). Retrieved from <http://francegenocidetutsi.org/ManifesteDesBahutuLettreEtCommentaires1958.pdf>
- A. Brooks, Report of the United Nations Commission for Rwanda-Urundi, UN. Doc. A/5126/ Add.1 (1962).
- Addington Saint-David S., The Kings of Rwanda: Fathers of a Nation, The Royal Rwandan Association of Knighthood and Nobility. Retrieved from <http://www.nobility-association.com/PDF%20Files/s.%20a.%20saint-david%20kings%20of%20rwanda%20Copy.pdf>
- African Union, Rwanda: The Preventable Genocide International panel of eminent personalities, (2000). Retrieved from <https://www.refworld.org/docid/4d1da8752.html>
- Blewitt, G.T., (1995). Ad Hoc Tribunals Half a Century After Nuremberg, 149 MIL. REV.
- Caplan, G. (2007). Rwanda: Walking The Road to Genocide, *The Media and The Rwanda Genocide*, London, Pluto Press
- Childress, E.S. (2015). From Revolution to Ruin: A Preliminary Look at Rwanda’s First Two Presidents, Gregoire Kayibanda and Juvenal Habyarimana, and Their Administrations, University of Missouri-Kansas City. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/286450317_FROM_REVOLUTION_TO_RUIN_A_PRELIMINARY_LOOK_AT_RWANDA’S_FIRST_TWO_PRESIDENTS_GREGOIRE_KAYIBANDA_AND_JUVENAL_HABYARIMANA_AND_THEIR_ADMINISTRATIONS
- Desforges, A. (1999). ”Leave None to Tell the Story” Genocide in Rwanda, *Human Rights Watch*. Retrieved from https://www1.essex.ac.uk/armedcon/story_id/Leave%20None%20to%20tell%20the%20story-%20Genocide%20in%20Rwanda.pdf
- Dorsinville, M.H., Hamilton, R.N., Maung, U.T., Cedile, J. UN Visiting Mission to Trust Territories in East Africa 1957, Report on Ruanda-Urundi, U.N. Doc. T/1402 (1958), Retrieved from https://digitallibrary.un.org/record/1299065/files/T_1402-EN.pdf

- Dowden, R. (2007). *The Media's Failure: A Reflection on The Rwanda Genocide*, *The Media and The Rwanda Genocide*, London, Pluto Press,
- Ford, S. (2018). The Impact of the Ad Hoc Tribunals on the International Criminal Court. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3128531
- Gourevitch, P. (1999). *We Wish to Inform You That Tomorrow We Will Be Killed with Our Families*. Farrar, Straus and Giroux, New York, NY.
- H. Laurentie, E.W.P. Chinnery, L. Mousheng, R.E. Woodbridge, UN Visiting Mission to the Trust Territories of Ruanda-Urundi and Tanganyika, U.N. Doc. T/217 (1948). Retrieved from <https://digitallibrary.un.org/record/711068?ln=en> <http://www.nobility-association.com/PDF%20Files/s.%20a.%20saint-david%20kings%20of%20rwanda%20Copy.pdf>
- Human Rights Watch, (2006). *The Rwandan Genocide: How It Was Prepared*. Retrieved from <https://reliefweb.int/report/rwanda/rwandan-genocide-how-it-was-prepared-human-rights-watch-briefing-paper>
- International Commission of Inquiry for Burundi: Final Report, United States Institute of Peace, (2002). Retrieved from <https://www.usip.org/sites/default/files/file/resources/collections/commissions/Burundi-Report.pdf>
- Kuperman A.J., (2003). *Explaining the Ultimate Escalation in Rwanda: How and Why Tutsi Rebels Provoked a Retaliatory Genocide*, Paper presented at The American Political Science Association Conference, Philadelphia, PA. Retrieved from <http://www.gsdr.org/docs/open/ss12.pdf>
- Lemarchand R., (1970), *Rwanda and Burundi*, New York, N.Y., U.S.A., Praeger Publishers. Lemarchand, R. (2009). *The Burundi Genocide, From Century of Genocide*, 3rd Edition, Taylor & Francis, Inc.
- Melvorn, L.R. (2000). *A People Betrayed: The Role of the West in Rwanda's Genocide*, London, Zed Books.
- Ndiaye, B.W. (1993). Special Rapporteur to Rwanda from 8 to 17 April 1993, Question of the Violations of Human Rights and Fundamental Freedoms in Any Part of the World, With Particular Reference to Colonial and Other Dependent Countries and Territories, United Nations, Economic and Social Council, Commission on Human Rights, fiftieth Session, U.N. Doc E/CN.4/1994/7Add.1.
- Nikuze, D. (2014). The Genocide Against the Tutsi in Rwanda: Origins, Causes, Implementation, Consequences, and the Post-Genocide Era, *International Journal of Development and Sustainability*, Vol 3, Numb. 5. Retrieved from <https://isdsnet.com/ijds-v3n5-13.pdf>
- Nkurunziza D.J., (2018). *The Origin and Persistence of State Fragility in Burundi*, The LSE-Oxford Commission on State Fragility and Development, Retrieved from <https://www.theigc.org/wp-content/uploads/2018/04/Burundi-report-v2.pdf>
- Report of the International Commission of Investigation on Human Rights Violations in Rwanda Since October 1, 1990, (January 7-21, 1993), Federation Internationale Des Droits De l'Homme – FIDH (Paris), Union Interafricaine Des Droits De l'Homme Et Des Peuples – UIDH (Ouagadougou), Centre Internationale Des Droits De la Personne Et Du Developpement Democratique - CIDPDD/ICHRDD (Montreal), Africa Watch (New York, Washington, London) (1993).
- Report of the International Commission of Investigation on Human Rights Violations in Rwanda Since October 1, 1990, (1993).
- Report of the United Nations Commission for Ruanda-Urundi Established Under General Assembly Resolution 1743 (XVI), Question of the Future of Ruanda-Urundi, UN. Doc. A/5126 (1962). Retrieved from <https://undocs.org/en/A/5126>
- Rome Statute of the International Criminal Court, United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court, Rome, Italy 1998, A/CONF.183.9* (1998).
- Scholz, A. (2015). *Hutu, Tutsi and Germans: Racial Cognition in Rwanda Under German Colonia Rule*, Leiden University. Retrieved from <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/35741/MA%20Thesis%20Anton%20Scholz.pdf?sequence=1>
- Segal, A. (1964). *Massacre in Rwanda*, Fabian Research Series 240, Fabian Society, 11 Dartmouth Street, S.W.1., p.18
- The United Nations and Rwanda 1993-1996, (1996). The United Nations Blue Books Series, Volume X, The United Nations Department of Public Information, Reproduction Section, New York, NY.
- The Unity of Rwandans - Before The Colonial Period and Under The Colonial Rule – Under The First Republic, Republic of Rwanda, Office of The President of The Republic, Kigali (1999). Retrieved From http://eastafrika-schoolserver.org/content/_public/Local%20Topics/Rwanda/Rwanda%20Unity.pdf
- U.N. General Assembly, Proposed Trusteeship Agreement for Mandated Territory of Ruanda-Urundi Submitted by The Belgian Government, U.N. Doc. A/159/Rev.2 (1946). Retrieved from <https://digitallibrary.un.org/record/828944>

- United Nations, General Assembly, The Future of Rwanda-Urundi, U.N. Doc. A/RES/1743 (XVI), (1962). Retrieved from <https://www.refworld.org/docid/3b00f1dc4c.html>
- United Nations, General Assembly, The Future of Rwanda-Urundi, U.N. Doc. A/RES/1748 (XVI), (1962). Retrieved from [https://undocs.org/A/RES/1748%20\(XVII\)](https://undocs.org/A/RES/1748%20(XVII))
- United Nations, Security Council Resolution 808 (1993), U.N. Doc. S/RES/808, (1993). Retrieved from [https://undocs.org/S/RES/808\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/808(1993))
- United Nations, Security Council Resolution 955 (1994). Statute of the International Tribunal for Rwanda, article 1 Competence of the International Tribunal for Rwanda, U.N. Doc. S/RES/955 (1994). Retrieved from [https://undocs.org/S/RES/955\(1994\)](https://undocs.org/S/RES/955(1994))
- United Nations, Trusteeship Council, Twenty-Sixth Session, Visiting Mission to Trust Territories in East Africa, 1960 Report on Ruanda-Urundi, T/1538, (1960). Retrieved from <http://www.francegenocidetutsi.org/t1538en.pdf>
- Uvin P., (1999) Ethnicity and Power in Burundi and Rwanda: Different Paths to Mass Violence, Comparative Politics, Vol 31, No 3. Retrieved from https://www.jstor.org/stable/422339?seq=1#page_scan_tab_contents
- Van Brakel R., Kerckhoven V.X., (2014). The Emergence of the Identity card in Belgium and its Colonies, Histories of State Surveillance in Europe and Beyond, Routledge. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/258763996_The_emergence_of_the_identity_card_in_Belgium_and_its_colonies
- Verwimp P., (1998). Foreign Intervention in Rwanda on the Eve of Genocide (1990-1993): A Game Theory Model, Genocide Studies Program, Yale University, Center for International and Area Studies. New Haven, CT, Retrieved from <https://css.ethz.ch/en/services/digital-library/publications/publication.html/46598>
- Verwimp P., (1999). Development Ideology, the Peasantry and Genocide: Rwanda Represented in Habyarimana's Speeches, Genocide Studies Program, Yale University, Center for International and Area Studies. New Haven, CT, (1999). Retrieved from <https://www.files.ethz.ch/isn/46636/GS13.pdf>